

ВЕСНА КРАЈИШНИК (УР.), СРПСКИ КАО СТРАНИ ЈЕЗИК У ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ V

Београд: Филолошки факултет, Центар за српски
као страни језик, 2023, 447.

Након успешно реализованог Петог међународног научног скупа посвећеног изучавању и настави српског као страног језика, који је 28. и 29. октобра 2022. године у виртуелном простору окупио лекторе, професоре и истраживаче, објављен је зборник радова *Српски као страни језик у теорији и пракси V* (у даљем тексту – Зборник). У његовом средишту налазе се тридесет три значајна научна доприноса, чија тематска разноликост обухвата сложена лингвистичка питања, наставну праксу и намеру да се разреше поједине методичке недоумице. Приређивачи Зборника, на челу са проф. др Весном Крајишник, истичу поузданост да ће садржај представљених прилога „омогућити садашњим и будућим предавачима јаснији увид у комплексност реализације наставе матерњег језика када се он предаје као страни, али исто тако и понудити нека лингвометодичка решења” (стр. 5).

Уводна истраживања ослањају се на богату традицију и свестрано ангажовање Центра за српски као страни језик Филолошког факултета Универзитета у Београду (у даљем тексту – Центра), као темеља на ком се изграђује заједница предавача и истраживача у чијем фокусу се налази српски као страни језик. Биљана Николић Мастоод својим прилогом „О Центру за српски као страни језик на Филолошком факултету Универзитета у Београду” предочава генезу рада Центра – од оснивања 1986. па све до 2022. године – усмеравајући се на вишегодишње наставне и научне напоре ове институције, под чијим окриљем је традиција објављивања зборника и настала. Представљајући активности Центра, ауторка подсећа да се настава током вишедеценијског рада, упркос друштвено-историјским неприликама, ниједном није прекидала, при чему су континуиране активности временом расле и обухватале наставу (уживо и онлајн) на свим нивоима знања (А1–Ц2), специјалне курсеве, међународну сарадњу, конференције и културолошке размене. На промишљања ове ауторке надовезује се Милка Николић, која наглашава квалитете у раду Центра и својим истраживањем „Методички потенцијал научних (конференцијских) зборника *Српски као страни језик у теорији и пракси I–IV (2007–2020)*” анализира претходно објављене зборнике. У завршним разматрањима ауторка увиђа да садржај зборника прати и преноси „лингводидактичке теоријско-методолошке концепте заступљене у свету, као и сазнања и искуства стечена у наставној пракси српског као страног језика” (стр. 27).

Даља проучавања објављена у Зборнику пажњу усмеравају ка постојећој уџбеничкој апаратури. Весна Ломпар у раду „Први уџбеник српског као страног језика?” настоји да темељном анализом *Уџбеника за српско-хрватски језик у мањинским основним школама у Краљевини Југославији* из 1936. године одговори на питање истакнуто насловом – да ли се предочени уџбеник може сматрати првим уџбеником српског као страног језика. Ауторка преваходно разматра сложене историјске околности у чијим је оквирима настао овај уџбеник, не би ли остатак истраживања посветила минуциозној анализи – почевши од структуре, тематских области и илустрација које их прате, све до писма и језичких карактеристика. Закључак, уједно и одговор на насловно питање, темељи се на аргументованој тврдњи да, уколико се у обзир узму начела директне методе према којима је уџбеник састављен, уз богата непосредна искуства аутора/предавача и модерно обликован садржај, овај извор заслужује да се издвоји као први уџбеник српског као страног језика објављен на простору данашње Србије. Анализом уџбеника бави се и Стефан Милошевић у раду „Уџбеници српског језика Степана Михаиловича Куљбакина” са фокусом на уџбенике намењене руским говорницима. Увиђајући њихов научни и наставни значај, аутор напомиње да представљени уџбеници указују на „вредно сведочанство о потреби за проучавањем српског језика” (стр. 53).

Бројни су и научни радови који тематизују сложене граматичке јединице, њихову наставну обраду и механизме усвајања. Слободан Новокмет у раду „Придевски супстантиви у настави српског као страног језика” даје разноврсне предлоге методичких вежби које се заснивају на коришћењу поименичених придева, расветљавајући како се њихова употреба и пун смисао остварују у процесу конверзације. Међутим, аутор наглашава и потенцијалне проблеме – недостатак критеријума за идентификацију синтагми подложних датом процесу и немогућност успостављања јасног система. Драгана Живановић својим истраживањем „Конструкције са узрочним значењем на нивоима Б1, Б2 и Ц1 српског језика као страног” упућује на узрочне конструкције којима се студенти служе на вишим нивоима учења, тумачи њихов одабир и образлаже грешке настале у писаној продукцији. О изазовима и проблематици употребе глаголског вида сведоче чак два научна прилога која тематизују ову граматичку област: „Категорија глаголског аспекта у српском као страном језику” Анке Рађеновић и „Глаголски вид у настави српског као страног језика” Весне Крајишник. Обе су ауторке сагласне у томе да се глаголски аспект издваја као један од најсложенијих граматичких система нашег језика, те да потешкоће настају већ при првом сусрету са глаголским паровима. Намера представљених истраживања јесте да се предложе извесне законитости које могу олакшати постепено усвајање ове граматичке јединице од почетних нивоа учења. Проблематика учења (али и подучавања) глаголских система испољава се и приликом увођења глагола са одступањима у

парадигми, што је представљено у истраживању „Методичка обрада глагола са одступањима у парадигми на почетном нивоу српског као страног” Јоване Дељанин. Ауторка даје предлоге наставне обраде поменутих глагола, детаљно их категоризујући у табели, стварајући тако релевантан наставни материјал који може бити од значаја и студентима и предавачима. Невоље са глаголима настављају се и у истраживању Душанке Звекић Душановић, насловљеном „Glagolske perifrize u nastavi predmeta Srpski kao nematernji jezik”, које тематизује глаголске перифразе, разматра учестале примере и њихове особености, а потом предлаже методички адекватне начине обраде.

Изазови усвајања сложених граматичких категорија, међутим, не завршавају се глаголима, што потврђује Никица Стрижак док излаже још једну врло комплексну лингвистичку област: „Raspored enklitika u nastavi srpskog kao stranog jezika”. Аргументованим указивањем на значај увежбавања редоследа енклитика већ на почетним нивоима учења, ауторка инсистира на њиховом спиралном или цикличном усвајању – уз непрестано обнављање, утврђивање и враћање на стечена знања. Предложене идеје би се могле, а додали бисмо – и морале – примењивати и у оквиру других наставних јединица, све у циљу поспешивања знања студената и побољшања језичких компетенција. Бројеви се такође издвајају као захтевна категорија, а о начинима њиховог подучавања, преваходно у оквиру вештине слушања и говорне продукције, своја запажања излаже Небојша Маринковић радом „Бројеви у настави српског као страног”. Сматрајући да је бројевима посвећено недовољно пажње, аутор настоји да систематично представи нове наставне могућности усвајања бројева, али и бројних именица и придева, што постиже методичком обрадом различитих текстова – било да су научнопопуларни или преузети из културе, уметности, етнологије, школских уџбеника итд.

Поред упућивања на сложене граматичке категорије и конструкције, Зборник доноси и научне радове настале након исцрпне анализе грешака уочених у писаној продукцији студената. У истраживању „Ортографске грешке у настави српског као страног језика” Јована Миловановић и Војкан Стојичић формирају типологију грешака издвојених из текстова писане продукције (диктата и транскрипције) учесника у пројекту „Свет у Србији”. Основне хипотезе овог научног рада, које аутори вешто потврђују у завршници, темеље се на утицају матерњег и школског језика говорника на језик који усвајају. Својства грешака у морфосинтаксичком кључу тумачи Биљана Бабић у раду „Изједначавање наставка конгруентне речи с наставком именице у именичкој синтагми”, ослањајући се на корпус писаних радова у којима је дошло до супституције наставка придевске речи са наставком именице уз коју је наведена реч употребљена. Ову појаву ауторка сматра последицом унутарјезичке интерференције, на коју посебно треба обраћати пажњу приликом извођења наставе, те студентима истицати могуће погрешке и давати смернице за успешнији рад.

Поједини научни прилози усмерени су на унапређивање комуникативне компетенције, као и нове методичке могућности и иновације у спровођењу наставе српског као страног језика путем интернета тј. „рада на даљину” и „онлајн наставе”. Наташа Спасић се у истраживању „Унапређивање комуникативне компетенције у српском као страном језику у фронталној настави и настави у малим групама” критички осврће на традиционалне методе за усвајање страног језика, сматрајући да се њима неретко запостављају продуктивне језичке вештине. Сходно томе, ауторка прилаже наставна упутства и предлоге активности које поспешују њихово премошћавање, унапређују комуникацију и продуктивно усвајање језика у наставним оквирима. Научни рад „Могућности и реализација наставе српског језика као страног преко интернета” Марије Марковић истиче важност уравнотеженог увежбавања различитих језичких вештина у онлајн окружењу, за шта је нужно прилагодјавати наставне материјале и користити се широким избором дигиталних платформи и интерактивних алатки. Да је настава на даљину изазов и на иностраним универзитетима и лекторатима, потврђује Милица Маринковић у истраживању „Методе рада и пројекти лектората на даљину у настави српског језика на Универзитету у Торину”, којим представља наставне могућности на овом универзитету током пандемијских услова. Посебну пажњу ауторка посвећује пројектној настави, која је подстакла стваралачке активности студената – обликовање дигиталног речника глагола, глаголских колокација и креирање разноврсних видео-садржаја. Истраживање које такође тематизује (пост)пандемијски наставни процес јесте „Онлајн настава српског као страног из угла студената на Ђилин универзитету међународних студија у Народној Републици Кини” аутора Јована Јовановића, засновано на искуствима самих студената, усредсређено на њихову мотивацију за учење и процену квалитета наставе на даљину. У ову тематску област може се уклопити и рад Јелене Будимировић Милићевић под насловом „Korišćenje elektronskih izvora u nastavi stranog jezika na primeru slovenačkog portala Fran”, где ауторка издваја словеначки портал као узоран модел на основу којег би се и у српском као страном језику могли објединити важни језички садржаји, а потом користити као практично наставно средство.

Зборник својим научним интегритетом доноси и друге примере добре праксе са иностраних универзитета, а један од њих јесте и рад Јелене Кузмановић „О предмету ‘Сличности и разлике између језика бивше Југославије’ у настави српског језика за странце”, којим ауторка критички представља курикулум курса одржаног на Спортском универзитету у Пекингу. Особито се усредсређује на препознавање језичких дистинкција у живом говору, са намером да разноликим примерима допринесе осмишљавању корелацијских садржаја који тематизују наставу српског као страног језика у контакту са осталим језицима некадашње Југославије. Ово истраживање прати дијахронијска студија Александра Новаковића, под називом „Настава српског као страног

језика на Радничком универзитету у Крушевцу”. Обрадом архивске грађе Радничког универзитета у Крушевцу, истраживач настоји да осветли начине на које се током академске 1980/1981. односно 2007/2008. године одвијала интензивна настава намењена студентима из Либије, чиме упућује на важан историјски податак и значајну фазу у развоју српског као страног језика.

Поједина истраживања усмерена су на читање и писање, дидактичке стратегије њиховог усвајања, обраду књижевних и некњижевних текстова и остваривање лексичког минимума. Реч је о радовима: „Читање и писање код говорника српског као завичајног језика: циљеви и дидактичке стратегије” Олге Стојановић Фрешет, „Da li nam je potreban program C? Izazovi i ostvarivanje nastave srpskog kao nematernjeg jezika na naprednom nivou postignuća u razvoju čitalačke pismenosti” Јелене Редли и „Улога степеноване лектире и лексичких минимума у настави и учењу српског као страног језика на нивоу А1” Луке Меденице. Поред тога, значајно расте и интересовање за корелацију наставе књижевности и српског као страног језика. Проучаваоци тако упућују на важност прозног („Употреба књижевног текста у настави српског као страног језика (пример обраде)” Ане Новаковић и Марије Божић) и поетског текста („Корелацијско тумачење поезије у настави српског као страног језика на примеру песме *Свети Сава* Војислава Илића” Александре Томић), истичући тиме вишеструки значај аутентичног књижевноуметничког дела за развој различитих језичких вештина. Варијације текста присутне су и у транслатологији, па тако Дијана Токнер Глова у раду „Podcast i unutarjezično audiovizualno prevođenje u translatološki relevantnoj nastavi bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika” приказује ангажовање студената у креирању сопствених текстова које ће представити у форми подкаста или одабир филмова чије ће дијалоге транскрибовати, преводити и титловати.

Лингвокултуролошки и лингводидактички аспекти наставе српског као страног језика такође су неизоставан предмет истраживања, што показују радови који, између осталог, тематизују и фразеологизме: „Српски термини сродства: лексичко-семантички, лингвокултуролошки и лингводидактички аспекти” Ксеније Кончаревић и „Поредбени фразеологизми у наставном процесу српског као страног језика” Иване Милојевић. Ксенија Кончаревић анализира семантику термина за чланове породице, фразеологизме у којима се јављају и формирање слике света која на основу њих проистиче. Ивана Милојевић истиче функционално упознавање студената са фразеолошким наслеђем српског језика, али и успостављањем паралела – увођењем специфичности и универзалија из сопствене културе, у циљу побољшања комуникативне компетенције студената.

Научна проучавања српског као страног језика постижу се и сагледањем српског језика у контакту са другим језицима, што имплицирају радови „Srpski kao maternji jezik druge generacije Srba u Italiji” Оље Перишић, „Teškoće maternjih govornika italijanskog jezika u učenju srpskog kao stranog”

Тања Петровић, „Srpsko-mađarski rečnik zasnovan na etimološkoj metodi u nastavi srpskog kao nematernjeg jezika u homogenoj sredini” Александра Догнара и Соње Звекић и „Primena rečnika u nastavi srpskog jezika na Jagelonskom univerzitetu: plan i program predmeta Srpska i poljska leksikografija u kontaktu” Јелене Перишић и Јасмине Дражић. У фокусу прва два истраживања поставља се питање дијаспоре, српско-италијанских веза и лингвистичких утицаја, али и препрека на које наилазе говорници италијанског у процесу усвајања српског језика. Оља Перишић испитује рецепцију матерњег језика друге генерације Срба у Италији – при чему вишезначно дефинише матерњи језик и начин на који се појединци према њему опходе, уважавајући принципе емотивних реакција и језичких компетенција на резултате истраживања. Контрастивном анализом Тања Петровић указује на морфосинтаксичке проблеме и језичке трансфере са којима се италофони студенти сусрећу приликом учења српског језика. Александар Догнар и Соња Звекић формирају српско-мађарски речник заснован на речима сличног изговора у оба језика, те интерпретирају начине на које се он може користити у настави не би ли се проширио лексички фонд ученика. Сличне идеје испољавају и Јелена Перишић и Јасмина Дражић док упућују на вишеструку могућност употребе речника као погодног алата за развијање лингвистичких знања, формирајући посебан лексикографски курс и истичући предности и начине његовог функционисања.

Научни радови објављени у зборнику *Српски као страни језик у теорији и пракси V* истичу се ширким опсегом тема и језгровитим начинима њихове обраде. Садржајна и свеобухватна наставна упутства, иновативне методичке алатке и креативни предлози за подучавање изазовних лингвистичких области препоручују овај Зборник свим заинтересованим наставницима, лекторима, истраживачима у чијем се фокусу налази српски као страни језик.

*Сара Арва**
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
sara.arva@fil.bg.ac.rs

* <https://orcid.org/0000-0002-1515-4622>